

Хант Г. О.

аспірант

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

**Відтворення концептуальних домінант німецької лінгвокультурної
спільноти у фразеологічній картині світу**

У статті розглянуто особливості відтворення концептуальних домінант німецької лінгвокультурної спільноти у фразеологічній картині світу. Концепти, що аналізуються, мають безпосереднє відношення до мотиваційного рівня індивіда й тісно пов'язані з його ціннісними установками. Представлено концептуальну структуру домінанти ЕКОНОМНІСТЬ / SPARSAMKEIT.

Ключові слова: фразеологічна картина світу, концептуальна домінанта, концепт, ЕКОНОМНІСТЬ / SPARSAMKEIT, концептуальна структура.

Хант Г. О.

**Воспроизведение концептуальных доминант немецкого
лингвокультурного сообщества во фразеологической картине мира**

В статье рассматриваются особенности воспроизведения концептуальных доминант немецкого лингвокультурного сообщества во фразеологической картине мира. Рассматриваемые концепты имеют непосредственное отношение к урону мотивации индивида и тесно связаны с его ценностными установками. Представлена концептуальная структура доминанты ЭКОНОМНОСТЬ / SPARSAMKEIT.

Ключевые слова: фразеологическая картина мира, концептуальная доминанта, концепт, ЭКОНОМНОСТЬ / SPARSAMKEIT, концептуальная структура.

Chant G. O.

**The Presentation of the Conceptual Dominants of the German Linguistic
Cultural Community in the Phraseological Linguistic World Image**

The article is devoted to the consideration of the presentation of the conceptual dominants of the German linguistic cultural community in the phraseological linguistic world image. The analysed concepts refer to the motivation level of a person and are closely related to his values. The conceptual structure of the dominate ECONOMY / SPARSAMKEIT is presented in this article.

Key words: *phraseological linguistic world image, conceptual dominant, concept, ECONOMY / SPARSAMKEIT, conceptual structure.*

У процесі пізнання навколишньої дійсності в свідомості людини формується складна модель світу, яка утворює ядро її світобачення й обов'язково включає в себе ціннісні судження. Сам механізм пізнання навколишньої дійсності є універсальним, для всіх людей існують загальні логічні закони мислення, способи зв'язку понять. Це створює платформу, завдяки якій можливе повноцінне існування, взаєморозуміння та спілкування людей. Цілісний, глобальний образ формується у людини в процесі її контакту зі світом. Картина світу, що формується та відображується у свідомості людини, це вторинне існування світу. Незважаючи на універсальність механізму пізнання навколишньої дійсності, кожна людина сприймає світ по-своєму. Особливості сприйняття дійсності пояснюються приналежністю людини як представника певного мовного колективу до певної культури, в силу якої в сукупності з природними, історичними, релігійними та іншими факторами складається національна картина світу. Світ сприймається й переосмислюється людиною передусім через мову. Різні мови надають картинам / образам світу певну специфіку, певний національний колорит, що обумовлюється розходженнями в культурі та традиціях народів. Шляхом вивчення мовної репрезентації позамовної дійсності дослідники встановлюють пріоритетні цінності сучасного суспільства, виділяють концептуальні домінанти (КД) певної лінгвокультури. Аналіз картини світу допомагає зрозуміти своєрідність національних культур, як вони відрізняються та

доповнюють одна одну на рівні світової культури. Цим і зумовлено актуальність даного дослідження.

Метою статті є дослідження КД німецької лінгвокультурної спільноти у фразеологічній картині світу.

Дослідження в галузі семантики фразеологічних одиниць (ФО) охоплюють у сучасній мовознавчій науці цілий ряд проблем, провідною на сьогодні залишається вивчення національно-культурної специфіки фразеологізмів (Є. М. Верещагін, В. Г. Гак, С. Н. Денисенко, В. Г. Костомаров, В. М. Телія, О. О. Селіванова та інші), оскільки є відображенням способу життя і характеру народу, його історії, духовного життя, традицій, звичаїв та етнічного побуту в спеціальному відборі лексичних компонентів тієї чи іншої ФО. Національна самобутність мови найяскравіше проявляється у фразеології, тому що фразеологізми прямо співвіднесені з позамовною діяльністю, відбивають образну інтерпретацію реалій навколишньої дійсності, в них закарбовані уявлення народу про навколишній світ. Фразеологічний масив будь-якої мови є передусім культурно зумовленою знаковою репрезентацією інтеріоризованого етносвідомості світу із притаманною їй категоризацією, субкатегоризацією, диференціацією й інтеграцією, адже світ у свідомості "просичується" через мережу концептуальних моделей і відповідним чином трансформується, категоризується й інтерпретується [2].

За кожним із фразеологізмів стоять концептуальні структури (як структури знання про позначену сутність). Таке мотивування ФО дозволяє реконструювати фразеологічну картину світу народу, мова якого досліджується.

Фразеологічна картина світу (ФКС) – це частина мовної картини світу, описана засобами фразеології, в якій кожна ФО є елементом чіткої системи й виконує певні функції в описі реалій навколишньої дійсності. ФКС – це один з універсальних способів класифікації ФО, основами якої виступають як екстралінгвістичні, так і їх мовні особливості. ФКС містить не лише раціональну, але й емоційну інформацію про дійсність. Вона в найяскравішій та образній формі

відбиває дух народу, його менталітет, закріплює культурно-історичний досвід пізнання світу у вигляді образних стійких зворотів, не стільки тих, що називають, скільки (майже завжди) тих, що виражають оцінку явищ та предметів, дій та станів. Це і є характерною особливістю ФКС по відношенню до інших систем мовних засобів (лексичних, граматичних), які виступають компонентами мовної картини світу. ФКС, специфічна для кожної конкретної мови, носить фрагментарний характер: не кожне явище чи дія навколишнього світу отримує вираження в мові у вигляді ФО. ФКС, яка знаходить своє мовне втілення в стійких образних одиницях мови, – це результат відображення вторинних відчуттів людини від зіткнення з навколишньою дійсністю, яка усвідомлюється крізь призму національного світобачення та світорозуміння.

Найважливішими характерними ознаками, які суттєво впливають на формування семантичного простору та структури ФКС, Р. Х. Хайрулліна [4] називає наступні: універсальність, антропоцентризм, експресивність.

Перша ознака випливає з того, що до складу всіх без виключення мов входять фразеологізми, що вже само по собі є універсальним. Універсальні властивості ФО проявляються і в плані змісту (вираження універсальних семантичних категорій у фразеології будь-якої мови), і в плані вираження (наявність спільних законів фразоутворення в різних мовах, тотожних або схожих фразоутворюючих моделей, універсальність тематико-ідеографічного принципу класифікації фразеологізмів).

Друга ознака, антропоцентризм – система поглядів, згідно якої людина є центром існуючого світу. При антропологічному підході до вивчення мови експліцитно проголошується принцип розуміння мови у тісному зв'язку з буттям людини. Людина виступає критерієм оцінки реалій світу. Вважаючи себе частиною реальної дійсності, вона сприймає все оточуюче як відображення свого існування.

Однією з головних особливостей фразеології є її експресивна забарвленість. Називаючи будь-яке явище, людина обов'язково дає йому оцінку. Завдяки своїй

експресивній стороні, фразеологізми доступні для сприйняття людини, узагальнення та переосмислення.

Опис національної ФКС, спрямований на виявлення її специфічних рис, виявляється доречним та продуктивним при описі концептів-унікалій, а також концептів-універсалій. Особливість таких знань в тому, що вони є не просто акумульованим знанням, а швидше результатом їхнього образного переосмислення.

Нами були виокремлені чотири концептуальні домінанти німецької лінгвокультурної спільноти, а саме: FLEIß, PÜNKTLICHKEIT, OBRIGKEITSDENKEN та SPARSAMKEIT. Дані концепти мають безпосереднє відношення до мотиваційного рівня індивіда і тісно пов'язані з його ціннісними установками. Вони знаходяться у центрі концептуальної картини світу і впливають на організацію інших концептів [1, 33]. До того ж, ключові концепти культури передають специфіку образу життя та способу мислення народу, визначають його найчастотніші, культурно-значущі стани, отже, вони являють собою безцінні ключі до розуміння культури [3, 384]. Цей факт визначає їх оцінку суспільно-культурну значущість.

Концепти FLEIß, PÜNKTLICHKEIT, OBRIGKEITSDENKEN та SPARSAMKEIT, являючись сутностями високого ступеня абстракції, є широко представленими ФО у сучасній німецькій мові. Концептуальний аналіз фразеологічних конститuentів дозволив встановити різні субфрейми досліджуваних концептів. Концептуальна структура, яка становить підґрунття семантичної структури аналізованих ФО, є переважно представленою предметно-акціональним фреймом [ХТОСЬ / ЩОСЬ: агент ТАКИЙ (якість об'єкта) ДІЄ ТАК (через) ЩОСЬ: причина, (заради) ЩОСЬ: результат].

Проілюструємо це детально на прикладі концептуальної структури КД SPARSAMKEIT. Центральний слот ХТОСЬ маркує носія якості економність / бережливість, виступаючи в одній з семантичних ролей: ХТОСЬ:

контейнер (*etw. auf der hohen Kante haben*), ХТОСЬ: агенс (*etw. auf die hohe Kante legen, Geizhals, Knauser*).

Слоти акціонального фрейму [ХТОСЬ] ДІЄ ТАК (через) ЩОСЬ: причина, (заради) ЩОСЬ: результат вербалізується рядом ФО парцели ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ: *jeden Euro zweimal umdrehen, einen Igel in der Tasche haben, die Kassen klingeln lassen, Kassen / Kassensturz machen, (sich (D) etw. knicken können, sich (für etw.) krumm legen, jede Mark / jeden Pfennig (zweimal / dreimal) umdrehen, auf den alten Mann sparen*. Своєю семантичною структурою вони репрезентують безпосередньо дії людини, яка економить, бережливо ставиться до грошей, та причини й результати таких дій.

Отже, наведені приклади демонструють, що в сучасній німецькій мові переважають ФО, що позначають особу, яка економить, та спосіб економії грошей. Таким чином ілюструється специфіка образу життя та способу мислення німецького народу, а саме така риса як економність, яка багато в чому визначає життя німців.

Перспективним напрямом вбачаємо дослідження концептуальної структури КД FLEIß, PÜNKTLICHKEIT, OBRIGKEITSDENKEN та ORDNUNG у німецькій фразеологічній картині світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко Я. О. Ключові концепти у мовленні акцентуйованих мовних особистостей (на матеріалі сучасної американської художньої прози) // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – К.: КНЛУ, 2002. – Вип. 8. – С. 33-39.
2. Борухов Б. Л. "Зеркальная" метафора в истории культуры // Логический анализ языка: культурные концепты. – М.: Наука, 1991. – С. 109-117.
3. Тазетдинова Р.Р. Анализ лексических единиц, выражающих ключевой концепт „ЖИЛИЩЕ” в английском языке (на материале лексикографии) // Языки и транснациональные проблемы: Материалы Междунар. науч. конф. 22-24 апреля 2004 года. / Отв. ред. Т.А. Фесенко: М-во образования и науки Рос. Федерации,

Ин-т языкознания Российской академии наук, Тамб. гос. ун-т им. Г.Р. Державина, Ин-т исследования развития яз. процессов в Австрии и в мире INST (Вена, Австрия). – М.-Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина, 2004. – Т. II. – С. 384-391.

4. Хайруллина Р. Х. Фразеологическая модель мира как форма классификации фразеологизмов // Научные труды МПГУ им. В.И. Ленина. Серия: Гуманитарные науки. – М., 1996. – С. 265-268.

5. Duden: Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik 3., überarbeitete und aktualisierte Auflage. Mannheim – Leipzig – Wien – Zürich, Dudenverlag, 2008. – 959 S.